

سیاست خارجی و روابط بین‌الملل

از دیدگاه امام خمینی (س)

www.ketab.ir

تبیان

آثار موضوعی

دفتر بیست و هشتم

خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹-۱۳۶۸، سیاست خارجی و روابط بین‌الملل از دیدگاه امام خمینی(س)/ تدوین علی داستانی بیرکی. — تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، ۱۳۸۱، ۱۹۲ ص. — (تیان: آثار موضوعی؛ دفتر بیست‌وهشتم)

ISBN: 978 - 964 - 335 - 520 - 3

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. ۱۷۳ - ۱۹۲؛ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹-۱۳۶۸. — پیامها و سخنرانیها - نظریه درباره سیاست و حکومت - نظریه درباره روابط بین‌المللی.
۲. ایران - سیاست و حکومت. الف. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، معاونت پژوهشی. ب. داستانی بیرکی، علی، گردآورنده. ج. عنوان.

۹۵۵ / ۰۸۴۲

DSR ۱۵۷۴ / ۵ / س ۹

م ۸۱ - ۱۰۵۱۱

کتابخانه ملی ایران

کد / م ۱۳۵۵



مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

سیاست خارجی و روابط بین‌الملل از دیدگاه امام خمینی(س) - تیان آثار موضوعی (دفتر بیست‌وهشتم)

تحقیق و نشر: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)

تدوین: علی داستانی بیرکی

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و نشر عروج

چاپ دوم ۱۴۰۳ / ۵۰۰ نسخه

قیمت:



101019000200005

سیاست خارجی و روابط بین‌الملل

• خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخر رازی، فروشگاه مرکزی، تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

• خیابان انقلاب، تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، فروشگاه شماره ۲، تلفن: ۶۶۹۵۵۷۳۷

• حرم مطهر حضرت امام خمینی(س)، ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳، تلفن: ۵۵۲۰۳۸۰۱

• کلیه نمایندگیهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

فهرست

صفحه

عنوان

الف

مقدمه

www.ketab.ir

بخش اول: سیاست خارجی

- فصل اول: اصول و مبانی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ۳
۱. گستره روابط براساس مبانی اسلامی و انسانی ۳
 ۲. اصل احترام متقابل و عدم دخالت در امور داخلی یکدیگر ۶
 ۳. روابط حسنه - مدارا و مسالمت‌آمیز ۱۲
 ۴. آزادی - استقلال و منافع ملی ۱۶
 ۵. نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری ۱۹
 ۶. نفی ظلم و ظلم‌پذیری ۲۳
 ۷. اصل نه شرقی نه غربی ۲۸
 ۸. دفاع از کیان اسلام و مسلمین ۳۸

۴۶	۹. دفاع از مستضعفین و مظلومین
۵۳	۱۰. کمک به نهضت‌های آزادیبخش
۵۵	۱۱. صدور انقلاب اسلامی
۵۹	□ فصل دوم: تشکیلات اجرایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
۵۹	۱. وزارت امور خارجه
۶۳	۲. سفارتخانه‌ها

بخش دوم: روابط بین الملل

۸۹	□ فصل اول: سازمانها و نهادهای بین المللی
۸۹	۱. سازمان ملل - شورای امنیت
۹۶	۲. عفو بین الملل
۱۰۰	۳. غیر متعهدها
۱۰۳	۴. دادگاه لاهه
۱۰۵	□ فصل دوم: حقوق بشر
۱۰۵	۱. اعلامیه حقوق بشر
۱۱۱	۲. مدعیان حقوق بشر
۱۲۰	۳. امریکا و حقوق بشر

۱۲۹	□ فصل سوم: خلع سلاح عمومی و صلح بین المللی
-----	--

۱۳۵	□ فصل چهارم: روابط خارجی ملل اسلامی (جهان اسلام) با:
-----	--

۱۳۵	۱. قدرتها
۱۴۰	۲. امریکا
۱۴۸	۳. شوروی

۱۵۴	۴. فرانسه
۱۵۵	۵. افریقای جنوبی
۱۵۶	۶. اسرائیل

۱۵۹	فهرست عناوین
۱۷۳	فهرست مآخذ

www.ketab.ir

مقدمه:

مفهوم سیاست خارجی یا روابط بین‌المللی و یا دیپلماسی در تاریخ ایران به سه دوره کاملاً متمایز تقسیم می‌شود:

۱- دوران کلاسیک که روابط نوین بین‌المللی و هم پیوندی و تعامل امروزین میان کشورها وجود نداشت. در این دوران، هر کشوری بر مبنای مجموعه‌ای از عوامل داخلی و براساس معیارهای خاص حکومتداری و سنتهای فکری و اجتماعی، مناسباتی با همسایگان خود و منازعاتی با رقیبان خود داشت و در این چارچوبها گاه کمی فراتر رفته و با همسایه همسایگان نیز ارتباط برقرار می‌ساخت. تفکر استراتژیک به معنای نوین، در هنگامه فتوحات یا دفع تعرضات معنای یافت و به ندرت پای اقتصاد و فرهنگ به عنوان عناصر تعیین کننده در سیاست خارجی دخیل بود. عواملی چون اقتصاد و فرهنگ، صرفاً به معنای تأمین راههای تجاری و دستیابی به منابع گذر و مسیرهای عبور مورد توجه و تحلیل بود و فراتر از آن، انگیزه‌ها به سوی فتح و سلطه بر سرزمینهای ثروتمند سوق می‌یافت، همچنانکه هندوستان و ایران مرکزی و بین‌النهرین همواره محل تعرض و گشایشهای نظامی بوده و تاریخ خونباری را از سر گذرانده‌اند. دوره کلاسیک در ایران، تا اواخر قاجاریه تداوم داشته است.

۲- دوران استعمار و استقلال: این دوره که مقدمات آن در میانه عهد قجر و با آگاهی نسبی نخبگان ایرانی از اوضاع جهانی، خاصه وضع ملل باختر آغاز شد در مشروطیت به اوج رسید و آن مبداء به نقطه عطفی در تحول نگرش سیاستهای کارگزاران حکومتی

ایران در موضوع روابط خارجی بدل گردید. در این دوران، الزامات و مفاهیم نوین از سوی ایران به دیده گرفته شد. و حقوق متقابل کشورها و منافع مورد منازعه، همراه با تبعات حقوقی آن مطرح شد. دیگر امکان حل و فصل یکسویه مسائل دیپلماتیک، بر مبنای موازین خاص ملتها از بین رفته بود و توافق طرفینی می باید دامنه نفوذ و عملکرد کشورها را مشخص می کرد. البته جبر و اقتدار برخی دولتها نیز، موجب تحمیل و الزامات ناخوشایند برای کشورهای ضعیف بود و از این رهگذر، صدمات سختی به ملتها و کشورهای فقیر و درمانده وارد آمد. علیرغم این آسیبها، آگاهی ملتها به حقوق خویش و وقوف بر اوضاع ملل کار آمد و پیشرفته، نوعی بیداری جهانی را پدید آورد و بسیاری از ملتها به ریشه های خویش توجه کرده و حیطه های تمایز و استقلال خود را مستحکم تر ساختند. جهان به این ترتیب، از تکثری محدود و شبه قاره ای، به سوی تکثری واقعی و قومی - ملّی تحول یافت. تحولی که با وقوع جنگهای بین الملل اول و دوم، مناسبات خاص خود را پدید آورد و نقش تازه ای از کره زمین و تقسیمات و تمایزات بومی و بین المللی را ترسیم کرد و متحقق ساخت. در این جهان جدید، مفاهیم تازه ای همچون ملت، شهروند، استعمار، انقلاب و... همراه با نهادها و مصطلحاتی عام و جهانی، روح تازه ای به همه ملتها و امیدهای آنها می بخشید. روحی که علیرغم تحکیم شخصیت ملل پیرامونی و ایجاد امید و انگیزه تلاشهای وسیعتر، در سایه موازنه ای مخوف و منجمد همچون جنگ سرد، سایه ای از تنازع پنهان میان جهان سرمایه داری به رهبری امریکا - اروپا و جهان کمونیستی به قیادت اتحاد جماهیر شوروی آن را دچار یأس و هراس می کرد.

۳- دوران عزت و استقلال؛ سومین دوره سیاست خارجی ایران با توجه به همین فضای دو قطبی، در هنگامه پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ آغاز شد. نمادها، جهت گیریها و شکل کلی و حتی شعارهای آن نیز برآمده از همین وضع و متناسب با جنگ سرد بود. علاوه بر این، ژئوپولیتیک خاص ایران، که بزرگترین و نزدیکترین مدار و سیم خاردار پنهان امریکا در برابر کمونیسم روسی قلمداد می شد نیز در تکوین سیاست خارجی نوین ایران دخیل بود. در بحبوحه انقلاب اسلامی ایران، دو شعار

استراتژیک "استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی" و "نه شرقی و نه غربی، جمهوری اسلامی"، با الهام از انگاره‌ها و نظریات امام خمینی (ره)، موجب رواج اندیشه تازه‌ای در ملت و نخبگان ایران گردید. این نظریات که صبغه‌ای عمیقاً دینی داشت و برآیند شخصیت مذهبی حضرت امام (ره) و هدایت‌های پی در پی و ساختار عمیق دینی در آحاد ملت ایران بود، با روشن‌بینی و درایت حضرت امام (ره) و هدایت‌های پی در پی و ساختار شکن ایشان، موجب خروج ایران از دایره بسته جهان دو قطبی و خیزش در افق‌های تازه بود. افق‌هایی که اساس آن بر عزت ملی، منافع ملی، حقوق انسانی و احترام متقابل بر مبنای آموزه‌های اسلامی استوار شده بود.

امام خمینی، برای آغاز عصر نوین حیات سیاسی در ایران، نخست مشروعیت ملی و مردمی در پرتو قوانین مشروع و موضوعه را دنبال گرفتند. ایشان به نخبگان برجسته کشور در یکی از بحرانی‌ترین سنوآت حیات سیاسی ایران، مأموریت تدوین و برنامه‌ریزی قوانین اسلامی و زیر مجموعه‌های آن، و نهادهای متناسب را سپردند و سپس با همه پرسنهای پی‌درپی به تحکیم مبانی مردم سالارانه آن اقدام نمودند. این امر، که اهمیت آن در زمان وقوع، از سوی بسیاری از مردم و حتی برجستگان قوم، درک نمی‌شد، در انظار جهانیان موجب تحکیم اعتبار و تقویت بنیانها و قواعد موجود در کشور گردید و نخستین مجامع و مجموعه‌های حقوقی و قانونی را برای تحرک دیپلماتیک و برنامه‌ریزی در هر زمینه‌ای پدید آورد. براساس این مطالب، مطلوبهای جامعه نیز مشخص گردید و امام خمینی (ره) تحرک خاص و دورانسازی را که معیار استقلال برای تمام کشورهای جهان سوم و مدار حرکت ایشان برای خروج از حیطه‌های سلطه و اقتدار تحمیلی بود آغاز کردند.

اصول و مبانی سیاست خارجی‌ای که امام خمینی (ره) طراحی نموده و به صورت قوانین موضوعه تدوین و سعی در اجرای آن می‌شد، می‌توان در چند اصل خلاصه کرد. مهمترین مفهوم در این زمینه "استقلال" بود، این مفهوم، علیرغم فشارهای عظیم بین‌المللی و بحرانهای فراگیر داخلی، ابدأً به معنای انزوای ایران از جهان نبود، بلکه امام خمینی حریم واقعی ملت ایران و حرمت پایمال شده‌ی ایشان را مرتباً مورد تأکید

قرار داده و هر نوع رابطه‌ای را در مرز اصطکاک با این اصل مورد ارزشیابی منفی یا مثبت قرار می‌دادند. استقلال، در معنای نهایی می‌باید موجب پاره شدن تمام بندها و مجاری سلطه شود و هر کشوری که با سوء استفاده از ضعفهای داخلی و فساد حکومتهای سابق در ایران، مناسبات و منافع نامشروعی برای خود داشت، از این پس باید جایگزینی دیگر را دنبال کند طبعاً ایالات متحده آمریکا که به صورگوناگون در منافع و نهادها و شئون ایران متنفذ بود و از این رهگذر آسیبهای فراوان به منافع و حیثیات ما وارد ساخته بود، در رأس تهاجم مشروع و انقلابی ایران قرار گرفت و به رغم دشواریهای فراوان، این رابطه یک سویه و امپریالیستی ملغی اعلام شد. امریکائیان و متحدان ایشان کوشیدند به طرق گوناگون، در سطح منطقه‌ای، منافع و پایگاههای از کف رفته را احیا کنند، اما درایت امام راحل و عزم و وحدت ملی مانع این امر شد تا جایی که هیچگاه در حیطة مرزها و مناسبات داخلی ایران به هیچیک از فرصتهای سابق دست نیافتند. اما جدای از این امر، سایر کشورها بر اساس موازین مشروع و متعارف بین‌المللی می‌توانستند فصل نوین روابط خود را آغاز کنند، زیرا احترام متقابل که شرط اصلی روابط مناسب و عادلانه بود، دیگر به عنوان یک اصل پذیرفته و کارآمد در ظل مفهوم استقلال، پایدار شده و انکار آن امکانپذیر نبود. تنها کشورهایی خاص که خارج از مبانی مشروع و حق متقابل انسانی عمل می‌کردند، نظیر افریقای جنوبی در عهد آپارتاید و نژادپرستان صهیونیست و امثال آنان در خارج این قاعده قرار داشتند و ایران از موضعی اسلامی - انسانی، مبنای وجودی آنها را نفی و از هرگونه رابطه سیاسی و غیر سیاسی استنکاف ورزید. اسرائیل در این میان، به دلیل ماهیت، ژئوپولیتیک و کیفیت اهداف خود، دامنه تحرک ایران اسلامی در عرصه سیاست خارجی را به الزامات تازه‌ای متوجه ساخت. تهدیدات بالفعل و بالقوه این رژیم، که با حمایت‌های بی دریغ آمریکا و برخی نهادهای پر قدرت اقتصادی، نظامی و رسانه‌ای گسترش یافته بود، سبب نگاه فراگیر ایران به کل جهان اسلام و طرح شعارهای سیاسی در سطح ملل مسلمان جهان گردید. مبنای این تحرک از سوی ایران ماهیتی پیشگیرانه داشت و علیرغم تبلیغات یکسویه و جو سازی‌های رسانه‌های

غربی، خصلت تدافعی در جهت دفاع از کیان و عزت و منافع کل مسلمانان جهان را حمل می‌کرد. نهایت آنکه علیرغم کوشش راهبردی به سوی تنش دایی، امام خمینی تحرک جدی در برابر کانونهای تنش‌زا، خصوصاً رژیم صهیونیستی را در دستور کار قرار دادند.

جنگ تحمیلی رژیم بعثی عراق، موقعیت نظامگیری و گرایش‌های توتالیتر را در منطقه وسعت بخشید، اما ایران اسلامی به برکت روح دینی و هویت فرهنگی امام خمینی (ره) به هیچ وجه خصوصیات نظامهای آمرانه نظامی همچون عراق و حتی ترکیه یا پاکستان را به خود نگرفت. دفاع حماسی ایران در برابر عراق و حامیان متعدد آن، نه تنها موجب خروج ایران از اعتدال نشد، بلکه به تدریج آرمانهای استقلال و آزوهای فرهنگی - اجتماعی انقلاب را وسعت بخشید. راهکارهای امام خمینی (ره) در موضعگیری معقول در برابر شوروی - نظیر پیام به لئونید برژنف یا پیام به میخائیل گورباچف - به رغم قطع رابطه صوری و محتوایی و همه جانبه با امریکا، نشانگر درک ژرف ایشان از ماهیت و موقعیت قدرتهای بین‌المللی در رابطه با ایران بود. در حقیقت امام خمینی (ره) مفهوم موازنه منفی را که در شعار «نه شرقی نه غربی» متراکم گردیده بود، گسترش بخشیدند و تصویر ژرفی از آن را در ارتباط با همزیستی صلح‌آمیز در پرتو استقلال و مصالح و منافع ملی کشور ارائه نمودند. در حیطه این انگاره کلی، منافع ایران، جهان اسلام، ملل مستضعف و بالاخره رابطه متقابل با کل کشورها و ملتها، به ترتیب در اولویت سیاست خارجی ایران نمودار گردید.

از آن پس، مواضع صلح‌آمیز امام خمینی که حتی جنگ را برای ابقای صلح بین‌المللی تبیین می‌کردند، یا خلع سلاح جهان از سلاحهای کشتار جمعی و اتمی را مورد تأکید قرار می‌دادند یا دالتهایی که به مجامع بین‌المللی و دستگاههای داخلی می‌فرمودند، زیر مجموعه‌های این سیاست اسلامی - انسانی را برای تقویت روح، منافع و حیثیت ملی مشخص می‌ساخت. در مجموعه حاضر که بخشی کوچک و گزیده از فرمایشات بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران است، برخی مشخصات و رویکردهای دیپلماتیک ایران اسلامی از منظر معمار بزرگوار و رهبر عظیم‌الشان انقلاب مشخص گردیده و

خود بخود گویای عالیترین کیفیت تفهیم این اصطلاحات و انگاره‌هاست.

ویژگیهای این مجموعه

این مجموعه که در گروه سیاسی حوزه معاونت پژوهشی مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام(ره) استخراج و تنظیم شده است، مشتمل بر دو بخش می‌باشد.
بخش اول، با عنوان سیاست خارجی مشتمل بر دو فصل است.

فصل اول: با عنوان «اصول و مبانی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی» مواضع حضرت امام(ره) پیرامون اصول: ۱- گستره روابط براساس مبانی اسلامی و انسانی ۲- اصل احترام متقابل و عدم دخالت در امور داخلی یکدیگر ۳- روابط حسنه، مدارا و مسالمت‌آمیز ۴- اصل آزادی، استقلال و منافع ملی ۵- نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری ۶- نفی ظلم و ظلم‌پذیری ۷- اصل نه شرقی - نه غربی ۸- دفاع از کیان اسلام و مسلمین ۹- دفاع از مستضعفین و مظلومین ۱۰- کمک به نهضت‌های آزادیبخش ۱۱- صدور انقلاب اسلامی را بیان می‌کند.

فصل دوم: «تشکیلات اجرایی در سیاست خارجی» به اندیشه‌های حضرت امام در باره وزارت امور خارجه و سفارتخانه‌های جمهوری اسلامی اختصاص داده شده است.

بخش دوم، با عنوان «روابط بین‌الملل» مشتمل بر چهار فصل می‌باشد:

فصل اول: به سازمانها و نهادهای بین‌المللی اختصاص دارد و مطالبی درباره سازمان ملل و شورای امنیت، عفو بین‌الملل، سازمان غیر متعهدها و دادگاه لاهه را شامل می‌شود.

فصل دوم: حقوق بشر، مواضع امام را در مورد اعلامیه حقوق بشر، مدعیان حقوق بشر و امریکا و حقوق بشر را بیان می‌کند.

فصل سوم: به خلع سلاح عمومی و صلح بین‌المللی اختصاص دارد.

فصل چهارم: تحت عنوان «روابط خارجی جهان اسلام با» به اندیشه‌های امام در مورد روابط با قدرتها، امریکا، شوروی، فرانسه، کشورهای افریقایی و رژیم

صهیونیستی اختصاص داده شده است.

در تنظیم این مجموعه کوشیده‌ایم:

۱- علاوه بر عناوین و سرفصلهای مطالب برای هر یک از قطعات منتخب نیز جمله یا عنوانی در نظر گرفته شده که عبارت آن لزوماً عین عبارت حضرت امام نیست، هر چند کوشش شده است به تعابیر ایشان نزدیک باشد؛ بنابراین خوانندگان و محققان محترم باید توجه داشته باشند که عنوانهای هر یک از قطعات منتخب که با حروف سیاه نگاشته شده است، از تنظیم‌کننده این مجموعه می‌باشد و نباید به حضرت امام منتسب گردد.

۲- در تنظیم قطعات منتخب هر یک از فصول و عنوانهای فرعی ترتیب و توالی تاریخی صدور آنها از طرف حضرت امام ملاک عمل بوده است، نه توالی منطقی مطالب.

۳- تاریخ صدور پیامها و سخنرانیهای حضرت امام، برگرفته از مجموعه صحیفه نور، در ذیل هر بخش ذکر شده و مشخصات کامل مأخذ براساس شماره مسلسل در پایان هر قطعه در انتهای کتاب آورده شده است.

۴- عبارتها را با توجه به پیام صریح و اصلی آن، به دنبال نزدیکترین عنوان انتخابی آورده و از تکرار آنها در سایر عناوین خودداری کرده‌ایم، از همین روی در بسیاری از موارد، ممکن است مطلبی که ذیل یک عنوان خاص آمده است، حاوی پیامی مربوط به عنوان دیگر نیز باشد که به استثنای موارد معدود در عنوانهای بعدی تکرار نشده است، بنابراین، محققان محترم برای بررسی آماری دیدگاههای حضرت امام در خصوص هر عنوان، نباید فقط به موارد ذکر شده ذیل همان عنوان، اکتفا نمایند بلکه مراجعه به سایر عنوانهای این مجموعه اجتناب‌ناپذیر است.

در پایان لازم می‌دانیم از کلیه عزیزان که ما را در به ثمر رساندن این اثر در مراحل گوناگون فیش‌برداری، حروفچینی، نمونه‌خوانی، ارزشیابی و... یاری داده‌اند تشکر نماییم.

معاونت پژوهشی

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)